

АКМАТАЛИЕВА Н.З.

¹Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясы, Бишкек, Кыргыз Республикасы

¹Национальная Академия Наук КР, Бишкек, Кыргызская Республика

AKMATALIEVA N.Z.

¹National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic, Bishkek, Kyrgyz Republic
nurzat_24@mail.ru

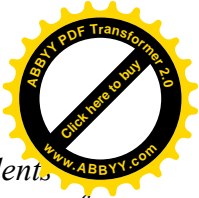
**ЭССЕ - СТУДЕНТТЕРДИН КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ӨЗ
АЛДЫНЧА ИШТӨӨ ФОРМАСЫ****ЭССЕ – ЭТО ФОРМА САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ
КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ****ESSAYS ARE A FORM OF INDEPENDENT WORK IN THE FORMATION OF
STUDENTS COMPETENCIES**

Макалада эссенин студенттердин коммуникативдик компетенцияларын түзүүгө тийгизген таасири каралат. Тизмеге студенттин чыгарма жазуу процессинде ээ болгон жөндөмдөрү жана көндүмдөрү келтирилген. Окууга жөндөмдүү жана таанып-билүү жөндөмдүүлүгүн талдоо, бул өз билимин жана көндүмдөрүн практикада колдонууга жана студенттерде коммуникативдик компетенцияларды түзүүгө мүмкүндүк берет. Эссе жазуу этаптары каралып, иштин кайсы гана этабында болбосун түзүлгөн жөндөмдөр классификацияланат. Макала студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүн калыптандырууда эссе жазуунун актуалдуулугун жана зарылчылыгын негиздөөгө багытталган. Мугалимден окуучуга келген, маалымат алмашууга же баарлашууга арналган билдирүүнүн семантикалык компоненти маанилүү. Өнүктүрүү методдору студентти чыгармачылык ой жүгүртүүгө жетелейт, мындай көндүмдөрдүн ийгиликтүү калыптанышына өз алдынча иштөө, атап айтканда, эссе жазуу боюнча курулуш көмөктөшөт.

Өзөк сөздөр: студент, эссе, эссеизм, окуу процесси, өз алдынча иш, билим, мугалим, компетенттүүлүк.

В статье рассматривается воздействие эссе на составление коммуникативных компетенций обучающихся. Перечислены способности и умения, которыми студент владеет в процессе написания работы. Проанализирована дееспособность к когнитивной работы и способны изучения, дающие вероятность использовать собственные познания и умения на практике и создающие коммуникативные компетенции у студентов. Рассмотрены этапы написания эссе и отнесены создаваемые способности на любом этапе работы. Статья ориентирована на обоснование актуальности и надобности написания эссе в формировании коммуникативной компетентности студентов. Важен смыслообразующий компонент сообщения, поступающего от преподавателя к студенту, предназначенный для информационного обмена или же коммуникации. Развивающие способы подводят студента к креативному мышлению, удачному формированию такого рода умения содействует возведение самостоятельной работы, частности, по написанию эссе.

Ключевые слова: студент, эссе, эссеизм, образовательный процесс, самостоятельная работа, знания, преподаватель, компетенции, коммуникация.

This article examines the impact of essays on the development of students' communicative competencies. The abilities and skills that the student learns in the process of writing the work are listed. The author analyzes the capacity for cognitive work and the ways of studying that make it possible to use their own knowledge and skills in practice and create communicative competencies in students. The stages of writing an essay are considered and the abilities created at any stage of work are assigned. The article is aimed at substantiating the relevance and necessity of writing an essay in the formation of students' communicative competence. Important is the meaning-forming component of the message received from the teacher to the student, intended for information exchange or communication. Developing methods lead the student to creative thinking, the successful formation of this kind of skill is facilitated by the construction of independent work, in particular, on writing an essay.

Key words: student, essay, essayism, educational process, independent work, knowledge, teacher, competence, communication.

Билим берүү системасын өркүндөтүү студенттердин руханий дөөлөттөр системасынын түзүлүшүнө олуттуу таасир тийгизген окуучулардын маданиятын өнүктүрүүнү билдирет. Коммуникативдик компетенцияларды түзүү - бул маданиятты өнүктүрүүдө өзгөчө мааниге ээ, жана колдонуудагы негизги талаптардын бири, жогорку билим берүүнүн мамлекеттик стандартына коюлган чектөөлөрдүн бири - бул көз карашын алдын-ала билип, логикалык жана образдуу деп эсептеген, интуитивди ой жүгүртүүнү стимулдаштыруу, эссе түрүндөгү тексттерди берүү мүмкүнчүлүгү [1, Б.54.].

Архипова Э.В., Воителева Т.М., Дейкина А.Д. деген белгилүү окумуштуулардын айтымында, коммуникативдик компетенттүүлүктүн пайда болушу, иш-аракеттеринин негизги төрт түрү жаатындагы көндүмдөрдүн өнүгүшүн билдирет, сүйлөө, угуу, кат жазуу жана окуу. Бирок коммуникативдик компетенттүүлүктүн алкагында түзүлгөн негизги чеберчилик, сүйлөө иш-аракеттеринин натыйжасында тексттерди түзүү, түзөтүү жана кабыл алуу жөндөмүн карап көрүү. Демек, иш жүзүндө алган билимди колдонуу коммуникативдик компетенттүүлүктүн мазмуну.

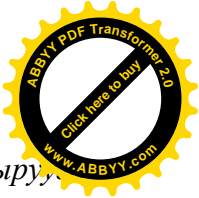
Эссе жазуу аркылуу коммуникативдик компетенттүүлүктү түзүү, когнитивдик ыкмаларды, эвристикалык ыкмаларды жана техникаларды өздөштүрүү жөндөмүн өнүктүрүүнү камтыйт [2, Б.2.].

Каттын процессинин когнитивдик теориясы бар, алардын авторлору Л. Флауэр жана Д. Хейс деп эсептелет. Негизги жоболор:

1. Жазуу жүзүндө сүйлөө иши, ал кат учурунда студент өздөштүрө турган айрым ой процесстеринин жыйындысынын түшүнүгү катары каралат. Бул процесс пландаштыруу, өзгөртүп түзүү жана кайра карап чыгуу сыяктуу эссе жазуу этаптары менен байланыштуу. Пландаштыруу идеяларды издөө, максаттарды коюу жана текстти структуралаштыруудан турат. Кайра өзгөртүү жазуу жүзүндөгү идеяларды кайра билдирет. Кайра карап чыгуу-бул баа берүү, коюлган милдеттерди талдоо этабы болуп саналат.
2. Эссе жазуу - бул бир этаптан экинчисине өтүүнү камтыган сызыктуу процесс эмес. Тескерисинче, идеяларды, баалоо жана ар кандай ойлорду карап чыгуу процессинде студент процесстин мурунку баскычтарына ар дайым тынымсыз кайрылат.
3. Жазуу жүзүндөгү кеп процесси максатка багытталган. Студент - авторлор ар кандай максаттарды коюшат, бирок эссе жазуу процессинде алар оңдолгон [3, 190-192-б.].

Бул теманын актуалдуулугу эссе жүйөнү түзүү, негизги идеяларды иштеп чыгуу маселесин аныктоо, тескөө менен алардын так ырааттуулукта эле коштоосу турмушта мисал болуп турат.

Баарынан мурда, баян түзүүчү публицистикалык жанр катары француз философу, гуманист Мишель Монтень деп саналарын айта кетүү керек [4, Б.3.]. *Ал автордун*

индивидуалдык позициясын оозеки тилге жакын стилб менен айкалыштыруу, мүмкүндүк берген жанрдын боегун берген. С.И.Ожеговдун «Орус тилинин сөздүгүнө» ылайык, «Эссе – бул белгилүү бир темадагы, чакан көлөмдөгү жана эркин композициядагы, субъективдүү жана демежде толук эмес чечмеленген прозалык эссе» [5]. «Улуу энциклопедиялык сөздүк» дагы кеңейтилген формулировкаканы сунуштайт: «Эссе – бул философиялык, адабий-сындык, тарыхый-биографиялык, публицистикалык прозанын жанры, автордун жеке позициясын эркин, көбүнчө парадоксалдуу презентация менен айкалыштырган оозеки кеп» [6, Б.252.].

Француз тилинен которгондо «эссе» (essai) - аракет, эскиз дегенди билдирет. Котормонун мааниси, эсеге таянуу менен алардын инсандыгын такыр билдирбейт. Эгерде дилбаян кичинекей көлөмдү жана эркин композицияны камтыса, анда эссе жазуу теманы эркин билүүнү, бул бир топ маалыматтарды, кээде көптөгөн булактардан алууну талап кылат. Баяндын дилбаяндфн негизги айырмасы – ал материалдын негизинде (лекция сабагында алынган) жазылып, натыйжасында автор өз алдынча тыянак чыгарат [7, Б.4.].

Демек, эссе – бул илимий, публицистикалык жана көркөм адабият менен белгилүү бир жакындыгы бар, бирок алардын бирине да толук тиешеси жок жанр. Чек ара позициясын эске алуу менен чыгарманы эссе жанрына ыйгаруу көп учурда көйгөй жаратат; эссенин аткарган функцияларынын кеңдиги бул жанрга таандык болгон имплициттүү жанрдагы ар кандай чыгармаларды классификациялоого мүмкүндүк берет. Эссе өзүнүн темасы боюнча илимий адабиятка байланыштуу, ал ойдун бардык объектилерин, негизинен гуманитардык илимдерди: философияны, адабият теориясын жана сынды, эстетиканы, саясат таанууну, социологияны ж.б. бириктирет. Эссе мамилеси сөзсүз түрдө ал тургай белгилүү бир теманы чечмелөөнүн универсалдуу маанисин өзүнө алат жана ынандыруу функциясынын үстөмдүгү менен функционалдык терминдер менен мүнөздөлөт. Эссе ынандыруу аркылуу окурманга автордун вариантын таңуулап, кээде объективдүү иллюзияны жаратып, бул ниетин жаап салат.

Эссе жанры эркин түрдө жазылган, берилген темага ылайык өзүнүн ой-пикирин жана эмоциясын чагылдырган анча чоң эмес көлөмдөгү прозалык эссени болжолдойт. Студент эссе жазуу процессинде берилген тема боюнча ой жүгүртүүгө, ага ылайык ойду так айтууга, текстти өркүндөтүүгө жана кайра иштетүүгө көндүмдөргө ээ болушу керек. Эссе жазуу окуучулардын чыгармачылыгын жана өз алдынчалыгын өнүктүрөт.

Мугалим тарабынан студентке тапшырма катары көбүнчө сунуш кылынган эссе жанры экинчисине алынган маалыматты структуралоо, себеп-натыйжа байланыштарын аныктоо, өздөштүрүлгөн тажрыйбанын призмасында иллюстрациялоо жөндөмүн өркүндөтүүгө мүмкүнчүлүк берет. жеке мисалдар менен пикирлерди жана жаңы билимдерди, талашып-тартышуу, өз корутундусун далилдөө, оюн так жана билгичтик менен айтуу.

Эссе жазуунун этаптары жана анын коммуникативдик компетенциялардын калыптанышына тийгизген таасири төмөндөгүдөй: биринчиден, автор эссенин темасын чечиши керек, ал үчүн кайсы маселе эң артыкчылыктуу экенин ойлоношу керек. Бул үчүн, ачкыч сөздөрдү талдап, аныктоо керек, анткени алар чыгармада эмнени камтый тургандыгы жөнүндө түшүнүк берет. Студенттин милдети коюлган суроого жүйөлүү жооп берүү, бул үчүн ал керектүү материалды тандап алышы керек. Бул жерде коюлган суроону терең изилдөөгө, аны изилдөөнүн маанисин түшүнүүгө өзгөчө көңүл бурулат.

Андан ары студент эссе жазууга жардам бере турган окуу материалдарын талдоо үчүн чакырылат. Бул процесс төмөнкү этаптардан турат:

- ✓ эссенин темасын талдоо менен аныкталган суроону талдоо;
- ✓ тексттин структурасын түзүү үчүн бардык маалыматты субтемаларга бөлүү;
- ✓ презентациянын логикалык ырааттуулугун түзүү.

Бул этапта студенттин тандап алган темасын туура түшүнүү жана ал боюнча өз оюн так формулировкалоо жөндөмү калыптанат.

Эссенин түзүлүшү төмөнкүлөрдү камтыйт: киришүү, негизги бөлүк, корутунду.

Киришүү автордун коюлган суроого өз көз карашын баяндап, жооп издегени кайсы булактарга таянып жатканын түшүндүргөндүгү менен мүнөздөлөт. Бул этапта автор карала турган өз идеяларын сунуштайт, бул конкреттүү маселени кароонун себептерин түшүндүрөт.

Негизги бөлүгү дил баяндын темасына туура келген материалдарды тандоо, иреттөө, түшүндүрүү жана талдоо көндүмдөрүн көрсөтөт. Бул этап логикалык жана ырааттуу өз ойлорун билдирүү жөндөмүн түзөт. Бул этапта студент коюлган суроонун бардык аспектилерин кылдаттык менен ойлонуп, аргументтердин күчтүү жана алсыз жактарын аныктап, өз көз карашын далилдейт деп болжолдонот.

Корутунду - эссе жазууда талданган ойлордун кыскача мазмуну. Жыйынтыктоочу этап жалпылоо жана тыянак чыгаруу жөндөмүн түзөт.

Эссени баалоодо иштин төмөнкү баалоо критерийлерине ылайык келүүсүн эске алуу зарыл:

1. Чыгарманын мазмунунун коюлган темага ылайык келиши. Бул тандалып алынган теманын маанисин түшүнүү үчүн студенттин абдан маанилүү жөндөмдүүлүгү болуп саналат.

2. Теманы максималдуу ачуу. Бул критерийге жооп берүү үчүн студент керектүү тезистерди так формулировкалоого, өз оюн түшүндүрүүдө чыгармачылык менен мамиле жасоого тийиш.

3. Эсседе өзүңүздүн позицияңыздын болушу. Эсседе маселеге жекече көз караш, ага карата өз мамилесин билдире билүү өтө маанилүү.

4. Презентациянын тактыгы жана ырааттуулугу. Эссенин түзүлүшү – ойлордун үзгүлтүксүз фразаларсыз логикалык баяндалышы, бир этаптан экинчи баскычка секирик.

5. Корутундуларды негиздөө. Бардык иштин жыйынтыгы чыгарылууга тийиш.

6. ГОСТ боюнча долбоорлоо [8, 97-98-б.].

Ошентип, эссе жазуу студенттердин маданиятынын калыптанышына таасир этээрин көрүүгө болот, бул студенттердин руханий баалуулуктарынын системасын калыптандырууга чоң таасирин тийгизет. Чындыгында эссе жазуу студенттердин коммуникативдик компетенцияларын калыптандыруунун эффективдүү каражаты болуп эсептелинет, ой-жүгүртүүнү кеңейтүүгө, акыл эмгегин арттырууга салым кошот деп эсептейбиз. Эссе жазуу иши өз алдынчалыкты жана чыгармачылыкты өнүктүрөт. Студенттер логикалык ой жүгүртүү жөндөмүн өздөштүрүшөт, перспективаны алдын ала жана интуитивдик ой жүгүртүүнү башташат, студенттер берилген тема боюнча ой жүгүртүшөт, ал боюнча ойлорун түзмө-түз айтышат, текстти өркүндөтүшөт жана иштеп чыгышат.

Адабияттар тизмеси

1. Туганова З.Л. Эссе как форма самостоятельной работы студентов в учебно-образовательном процессе физической культуры [Текст] // З.Л. Туганова, И.А. Гарифуллин, А.И. Хафизов // Наука и спорт: современные тенденции.- 2017.- №2 (15).- С.54-58.

2. Ваганова О.И. Основные направления реализации технологий студентоцентрированного обучения в вузе [Текст] // О.И. Ваганова, Л.К. Иляшенко // Вестник Мининского университета.- 2018.- №3 (6).- 23 с.

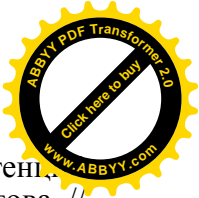
3. Костылев Д.С. Информационные технологии оценивания качества учебных достижений обучающихся [Текст] // Д.С. Костылев, Л.И. Кутепова, А.В. Трутанова // Балтийский гуманитарный журнал.- 2017.- № 3 (20).- С. 190-192.

4. Кайда Л. Г. Эссе: стилистический портрет [Текст] / Л. Г. Кайда. - М.: Флинта, 2008. - 181 с.

5. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://cyberlan.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/Tolkovij-slovarj-russkogo-yazika.pdf>

6. Прохоров, А.М. Большая советская энциклопедия [Текст]: энциклопедия / А.М. Прохоров.- М.: Советская энциклопедия, 1978.- 632 с.

7. Кайда Л. Г. Эссе [Текст]: стилистический портрет / Л. Г. Кайда. - М.: Флинта, 2008. - 181 с.

8. Ваганова О.И. Эссе как метод формирования коммуникативных компетенций учащихся [Текст] // О.И. Ваганова, Ж.В. Смирнова, М.А. Карпова, А.Д. Чихутова // Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования.- 2018.- №7 (33).- С.95-99.